

Wiadomości Numizmatyczne, R. LXII, 2018, z. 1–2 (205–206)

DOI 10.24425/wn.2018.125051

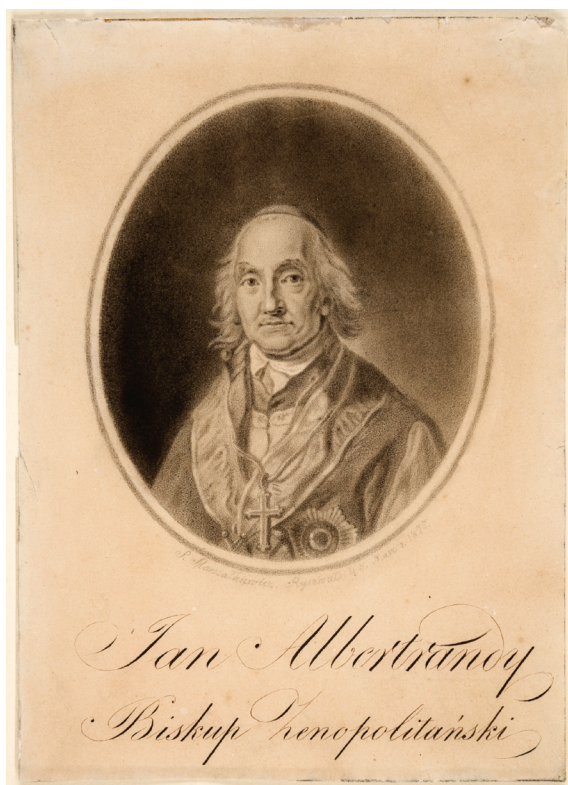
KATARZYNA PODNIESIŃSKA

**„...BY DZIEŁO TO GODNYM SIĘ STAŁO WSPOMNIENIĘ
GŁOŚNEGO NIEGDYŚ PO ŚWIECIE NARODU”¹
— JESZCZE KILKA SŁÓW NA TEMAT DZIEŁA
„HISTORIA POLSKA MEDALAMI ZAŚWIADCZONA
I OBJAŚNIONA” JANA CHRZCICIELA ALBERTRANDIEGO**

ABSTRACT: In 1808 the Warsaw Society of Friends of Science decided to publish a work of John Baptist Albertrandi “*Historia polska medalami zaświadczona i objaśniona*” (*Polish History evidenced with medals and explained*). After the fall of the November Uprising Albertrandi’s manuscript and dies with graphic images of medals were confiscated together with the entire Society’s property and exported to Russia. This was the concern of two author’s articles (see footnote 5). The following text, being their extension, discusses letters of Julian U. Niemcewicz, the President of the Society of Friends of Science, to Henryk Lubomirski, and as well the person and activity of Józef Węcki, the publisher of the planned numismatic study.

Celem powstałego w 1800 r. Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie było poszukiwanie dróg ocalenia odrębności narodowej po katastrofie politycznej związanej z upadkiem państwowości. Jednym z modeli ocalenia polskości było prowadzenie działalności naukowej i kulturalnej, przy czym szczególny nacisk kładziono na nauki historyczne. Historia starożytna i nowożytna znalazły się w jednym z pięciu wydziałów nauk, szczególne jednak miejsce w pracach Towarzystwa zajmowały dzieje ojczyste. Głównym zadaniem zakreślonej problematyki historycznej było poszukiwanie i dokumentowanie trwałego wkładu Rzeczypospolitej w dzieje cywilizacji europejskiej.

¹ Niemcewicz 1845, s. XXXV.

Ryc. 1. S. Marszałkiewicz, *Jan Albertrand biskup zenopolitański*, 1825 r., rysunek ołówkiem. Muzeum Narodowe w Krakowie

Jednym z elementów realizacji tej polityki historycznej było opracowanie przez Jana Chrzciciela Albertrandiego (1731–1808) — tytularnego biskupa zenopolitańskiego i pierwszego prezesa Towarzystwa (Ryc. 1), dzieła „Historia polska medalami zaświadczone i objaśniona”². Po śmierci Albertrandiego, w 1808 r., na posiedzeniu TPN postanowiono jego pracę wydać drukiem. „Zmarłych członków pamięć w przedstawianiu ich prac literackich potomności oddawać” głosił paragraf 1, punkt 7, ustawy dotyczącej celów organizacji, przyjętej 30 października

² Rękopis był w dwóch woluminach *in folio*. Pierwszy, sporządzony ręką Albertrandiego „O medalach polskich”, zawierał opisy medalów od Zygmunta I do Augusta III i liczył 209 stron liczbowanych. Drugi, sporządzony inną ręką, zawierał opisy medalów z czasów panowania Stanisława Augusta i składał się z 184 stron liczbowanych. Rękopis ten był w posiadaniu Feliksa Bentkowskiego, który 20 lipca 1833 r. przekazał go radcy stanu Aleksandrowi Krassowskiemu — komisarzowi odpowiedzialnemu za spisanie zasobu byłego TPN przed wywiezieniem zbiorów do Rosji (Kraushar 1906, s. 301–302; Stahr 2014, s. 60). Fragment rękopisu pt. „Wykład niektórych medalów za królów Michała i Jana III bitych” zachował się w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum TPN, sygn. 88, k. 1–44 (za: Sudolski 1967, s. 254).

1802 r.³, a biskup Albertrandi był nie tylko członkiem czynnym organizacji, ale także jej założycielem i zasłużonym prezesem.

Pomyślane na początku wydawnictwo numizmatyczne miało obejmować opisy i wykłady dotyczące medali bitych w Polsce od czasów panowania Zygmunta I do Stanisława Augusta i przechowywanych niegdyś w królewskim gabinecie numizmatycznym. W miarę prowadzenia prac wydawniczych okazało się jednak, że zakreslony przez Albertrandiego obszar badań jest za wąski, członkom TPN chodziło bowiem o wydanie dzieła poświęconego całej⁴ numizmatyce polskiej. Uzupełnieniami zająć się mieli Łukasz Gołębiowski (1773–1849), odpowiedzialny za medale bite za panowania Stanisława Augusta, i Feliks Bentkowski (1781–1852), który zajmował się pozostałymi medalami i monetami nieznanymi Albertrandiemu. Historii tego niedoszłego wydawnictwa i uczestniczących w nim osób autorka poświęciła dwa artykuły⁵, w których opisała, jak miało ono wyglądać, naszkicowała przebieg procesu wydawniczego, przedstawiła przygotowanie matryc graficznych do ilustracji i ich wykonawców oraz wywiezienie gotowych blach do Rosji po konfiskacie majątku TPN.

Są jednak jeszcze dwa wątki mające ścisły związek z tym wydawnictwem, które zasługują na szersze omówienie. Jednym jest działalność Juliana Ursyna Niemcewicza (1757–1841) i jego rola w zbieraniu materiału ilustracyjnego do „Historii polskiej medalami zaświadczonej...”, drugim postać Józefa Węckiego (daty życia nieznane), który dzieło to miał wydać.

Julian Ursyn Niemcewicz (Ryc. 2), prezes TPN w latach 1827–1831, interesował się numizmatyką. W swym majątku Ursynów pod Warszawą miał piękny zbiór medali, który sprzedał Franciszkowi Potockiemu (1788–1853) w 1836 r., oraz bogatą bibliotekę zawierającą książki numizmatyczne⁶. Był autorem *Rozprawy o medalach*, wydrukowanej we wstępie dzieła Edwarda Raczyńskiego *Gabinet medalów polskich*⁷. Z sześciu zachowanych w Lwowskiej Bibliotece Narodowej listów⁸ do Henryka Lubomirskiego (1777–1850) (Ryc. 3) wyłania się postać poety energicznie zabiegającego już w 1821 r., a więc jeszcze przed objęciem prezesury TPN, o pozyskanie rycin z wizerunkami medali do dzieła Albertrandiego. Jak wielkie znaczenie ma obraz dla słowa drukowanego, Niemcewicz miał okazję przekonać się po sukcesie *Śpiewów historycznych*, które wydane

³ Kulecka, Osiecka, Zamoyska 2000, s. 20.

⁴ Określenie to należy rozumieć pod pewnymi warunkami: za numizmaty wartościowe, wymagające badań, uważano wówczas monety i medale nowożytnie. Monety średniowieczne raczej omijano jako temat słabo rozpoznany i bardzo trudny. Poświęcona im monografia została opublikowana dopiero w 1847 r.: Stronczyński 1847.

⁵ Podniesińska 2016a; Podniesińska 2016b.

⁶ Ryszard 1881–1891, Rkps 4475; Strzałkowski 1991, s. 94.

⁷ Niemcewicz 1845.

⁸ Lwowska Narodowa Biblioteka Naukowa im. W. Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, Rękopisy Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Archiwum Lubomirskich t. 1–15, nr rkps nie podano; zob. Sudołski 1967, gdzie zostały wydrukowane.

Ryc. 2. Autor nieznany, *Julian U. Niemcewicz w młodym wieku*, ok. 1800 r., akwatinta. Muzeum Narodowe w Krakowie

w 1816 r. i wznawiane dwukrotnie w 1818 i 1819⁹, aż do całkowitego zakazania przez cenzurę dalszych edycji, stały się prawdziwym bestsellerem pierwszej ćwierci wieku XIX. Niemcewicz wiedział też dobrze, jak trudno jest pozyskać do publikacji materiał ilustracyjny na odpowiednim poziomie technicznym i artystycznym. Rysunki do *Śpiewów* wykonane przez polskie arystokratki (Ewa z Kickich Sułkowska, Laura Potocka i Cecylia Dembowska¹⁰) i sztychy zlecone w drezdeńskich warsztatach¹¹ miały z pewnością wpływ na sukces tego przedsięwzięcia. Poprzez *Śpiewy* Niemcewicz stał się twórcą świadomości historycznej Polaków w XIX w. Zapewne przez wzgląd na ten sukces oraz zdolności organizacyjne Niemcewicza Towarzystwo poleciło poecie zajęcie się zgromadzeniem ilustracji do planowanego projektu wydawniczego.

⁹ Niemcewicz 1816; Niemcewicz 1818; Niemcewicz 1819a.

¹⁰ Witkowski 1979, s. 186; Grochala 2015, s. 259.

¹¹ Byli to: Johann Gottfried Frenzel (1782–1855), Christian Friedrich Staelzel (1751–1816), Ephraim Gottlieb Krüger (1756–1834) oraz Johann Christian Gottschick (1776–1844); Witkowski 1979, s. 109. Z Polaków cztery ryciny przygotował Jan Ligber (zm. 1815). Więcej na temat rysunków i rycin: Knot 1948; Witkowski 1979; Grochala 2015.

Ryc. 3. Autor nieznan y wg Laub, Henryk Lubomirski, ok. połowy XIX w., litografia kredką. Muzeum Narodowe w Krakowie

W maju 1817 r. TPN postanowiło powierzyć przygotowanie matryc graficznych, do druku ilustracji Henrykowi Lubomirskiemu, który wziął na siebie związane z tym koszty i staranie¹². W kwietniu 1821 r. Niemcewicz pisał do Lubomirskiego: „Piszę do JOWMKs.Dobr. z zlecenia Towarzystwa Król[ewskiego] P[rzyjaciół] N[auk] (...), ofiarowałaś się z rzadką hojnością kazać medale te wyryć, Towarzystwo atoli zważywszy, iż mimo gorliwości JOWMKs.Dbr. ogrom dzieła do 400 medalów wynoszący, potrzebowalby kilkunastu lat do ukończenia, postanowiło część pracy tej i kosztów wziąć na siebie i uprasza przeze mnie, abyś WKsM spis porządn y, a jeżeli można i rysunki medalów, na ręce moje przysłać raczył, a to, aby medale u WKsM nie będące, a u nas jako to Zygmunta 1-go i oblężenia Smoleńska sprawdzić w obiektach, i tym podobne, Towarzystwo bie-

¹² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum TPN, sygn. 26, 34 (za: Sudol-ski 1967, s. 239).

rze na siebie. Największym bowiem życzeniem Towarzystwa jest, by dzieło to nie cierpiało zwłoki i wyszło jak najprędzej. Chciej tedy JOKsM co rychlej przysłać mi spis medalów swoich, jeżeli można, z rysunkami.”¹³. W podobnym duchu utrzymany był list drugi z 20 października 1821, w którym poeta pisał: „...przy pierwszym po feriach Towarzystwa posiedzeniu naradzono się w tej ważnej dla nas materii i postanowiono nowe JOWKsM złożyć dzięki, prosić, byś sztychy kontynuował oprócz tylko medalów tyczących się panowań Zygmunta 1-go i Zygmunta Augusta, które Towarzystwo z szczególniejszym staraniem samo wryć pragnie. Trzeba by się dobrze porozumieć względem wydania dzieła całego, jest ono ogromne i kosztowne, byłoby niedelikatnie od nas zezwalać byś WKsM całe te koszta sam podejmował, trzeba więc, żeby i Tow[arzystwo] część na siebie przyjęło i tak pod swoim okiem drukować dało.”¹⁴

Niecały rok później, na posiedzeniu Towarzystwa 14 kwietnia 1822 r. Feliks Bentkowski, który wspólnie z Samuelem Bogumiłem Linde (1771–1847) i Edwardem Czarneckim (1774–1831), sekretarzem TPN, wchodził w skład deputacji odpowiedzialnej za prace wydawnicze nad dziełem numizmatycznym¹⁵, zaprezentował próbę sztychów dwóch medali Zygmunta Augusta wykonanych przez Krzysztofa Augusta Schmidta (daty życia nieznane), które zostały przyjęte z ogólnym uznaniem¹⁶. Był to więc początek zapowiedzianej w listach Niemcewicza realizacji tej części materiału ilustracyjnego, który Towarzystwo brało na siebie. Niestety do dzieła Albertrandiego Schmidt wykonał jeszcze tylko dwie ryciny, jedną z medalem Zygmunta Augusta i Katarzyny Habsburżanki i medalem Zygmunta I Starego, drugą z medalem Władysława II Jagiellończyka, po czym jego współpraca z Towarzystwem przy rycinach numizmatycznych urwała się. Być może przyczyną były względy finansowe. Podstawy materialne TPN nie były stabilne, składały się nań dobrowolne ofiary, stała składka członkowska i nieliczne dotacje rządowe¹⁷, późniejsza zaś współpraca organizacji z rytownikiem przy mapach Naruszewicza¹⁸, zakończona zerwaniem umowy, pokazała, że rytownik żądał wygórowanej zapłaty¹⁹.

Dalsze trzy listy, pochodzące już z lat 1826–1829, wyrażają zaniepokojenie Niemcewicza przerwą w nadsyłaniu blach przez księcia Lubomirskiego. „Zbiegowi zapewne nieprzyjaznych okoliczności przypisać należy niedosłanie dalszych rycin. Zleciło mi Towarzystwo prosić o nie JOWKsM; racz także oznajmić, kiedy ostatka onych spodziewać się mamy, byśmy wraz przygotowanie i prenumeratę onego przedsięwzięć mogli.” — pisze poeta w końcu 1826 r.²⁰ „Więcej półtora

¹³ List z 9 IV 1821, cyt. za: Sudolski 1967, s. 246–247.

¹⁴ *Ibidem*: 247.

¹⁵ *Ibidem*: 238–239.

¹⁶ Kraushar 1904, s. 269.

¹⁷ Kulecka, Osiecka, Zamoyska 2000, s. 20.

¹⁸ Naruszewicz 1825; Rzepa 1972.

¹⁹ Rzepa 1972, s. 15–17; Sołtan 1994, s. 250–253.

²⁰ List z 12 listopada 1826 r. cyt. za: Sudolski 1967, s. 248–249.

roku minęło, jak po kilkakrotnie, mianowicie przez kuzyna JOWKsM [?], w imieniu Towarzystwa Królewskiego miałem honor do JOWKsM zgłosić z zapytaniem, jak daleko hojnie przyrzeczone przez JOWKsM wyrycie medalów polskich już zaszło i kiedy końca dzieła tego spodziewać się możemy. Troskliwe jest Towarzystwo, by dzieło to jak najspieszniej do druku podane było...” — ponawiał prośbę Niemcewicz w marcu roku następnego²¹. Pisma musiały pozostawać bez odpowiedzi, bowiem w końcu 1829 r. prezes TPN pisze: „Jeszcze raz odzywam się do JOWKsMDobr., nie zrażony tylu listami mymi bez odpowiedzi, nie godzi się tak z przyjaciółmi dzieciństwa swego postępować (...). Racz tedy JOWKsM przyspieszać resztę rycia medalów...”²². List ten musiał wreszcie odnieść skutek, ponieważ w czerwcu 1830 r. książę kierował grzeczne i przyjacielskie słowa do poety tłumacząc się z zaniedbania sprawami rodzinnymi i interesami oraz upewnając Niemcewicza o niezmienionej woli wytrwania „w robocie sobie powierzonej”. Lubomirski oświadcza, że „medalów w dziele Albertrandiego opisanych więcej się w zbiorze moim nie znajduje jak te, których blachy rytowane już posłałem dawniej Towarzystwu. Dodatkowych zaś, tj. te, które nie są [we] wspomnianym dziele wspomniane, mam blach rytowanych około 130 sztuk, te odeszłę wkrótce do Warszawy...”²³. „Przyrzeczenie prędkiej przysyłki dalszych medalów ucieszyło nas...” — odpowiedział Niemcewicz 13 lipca 1830 r.²⁴ Możliwe, że na przerwę w sporządzaniu (lub tylko nadsyłaniu) matryc, oprócz spraw rodzinnych i interesów, wpłynął fakt, że od 1826 r., na mocy układu Józefa Maksymiliana Ossolińskiego z księciem Lubomirskim, Zakład Narodowy został wiecześnie połączony z ordynacją przeworską, a ordynat objął dziedziczną kuratorię zakładu. Obowiązki z tym związane skierowały uwagę Lubomirskiego na instytut lwowski i mogły oderwać księcia czasowo od aktywności na rzecz TPN albo przynajmniej osłabić wcześniejszy zapał. Obawiał się tego prezes Niemcewicz, skoro pisał: „Rad jestem, bowiem pewien, iż opieka, którąś JOWKsM nad Biblioteką śp. Ossolińskiego przyjął, nie zajmie go z krzywdą naszą i że uczynionych nam przyrzeczeń zapomnieć nie raczysz”²⁵.

Zważywszy, że z listu Stanisława Staszica i Edwarda Czarneckiego z 10 grudnia 1824 r. do Lubomirskiego wynika, iż w tym czasie „Towarzystwo dwieście kilkadziesiąt medalów za staraniem i kosztem WKsMci sporządzonych posiada...”²⁶, wkład kuratora Ossolineum w dzieło Albertrandiego musiał być wiodący, wszystkich bowiem blach do planowanego wydawnictwa wykonano 434²⁷. Tylko niewielka ilość musiała być sporządzana na koszt TPN. Ich wykonawca pozostaje

²¹ List z 24 marca 1828 r. cyt. za: *Ibidem*, s. 250.

²² List z 14 grudnia 1829 r. cyt. za: *Ibidem*, s. 251.

²³ List z 21 czerwca 1830 r. cyt. za: *Ibidem*, s. 253 (Archiwum Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum TPN, sygn. 27, k. 201–202).

²⁴ Cyt. za: *Ibidem*, s. 252.

²⁵ Cyt. [za:] *Ibidem*, s. 250.

²⁶ List wysłany dnia 9 stycznia 1825 r. cyt. [za:] Wójcik 2002, s. 18.

²⁷ Kraushar 1906, s. 118–119. Na tych matrycach wyryto wizerunki 446 medali.

jednak do dziś niezmany. Można jedynie przypuścić, że skoro w warszawskim zakładzie Karola Fryderyka Mintera (1780–1847) wykonano pierwsze odbitki, w ograniczonym nakładzie, całego kompletu matryc, to tam trzeba szukać wykonawcy tej części medali, za którą odpowiadało Towarzystwo. Byłoby to możliwe dopiero od maja 1828 r., gdy Minter, podpisawszy kontrakt na wykonanie wielkiej mapy dla Kwatermistrzostwa Generalnego, sprowadził rytowników z Berlina i Drezna²⁸.

Mimo wielokrotnych zapewnień prezesa Niemcewicza o jak najrychlejszym druku dzieła numizmatycznego, cały czas gromadzono do niego wiadomości o niezmany monetach i medalach. W cytowanym wyżej liście z 13 lipca 1830 r. Niemcewicz pisze do Lubomirskiego: „pospiesz JOWKsM co prędzej czy sztych czy rysunek tylko medalu Zygmunta I z różowym wieńcem, pamiętam dobrze, że się znajdował w kolekcji śp. Poniatowsk[iego], Potockiego²⁹, dziś JOWKsM. Czekamy niecierpliwie na spis medalów hr. Krasickiego³⁰, równie jak groszy ruskich hr. Potockiego³¹ i podobno p. Pawlikowskiego”³².

Zamiar wydania nowoczesnego, monumentalnego opracowania numizmatyki polskiej przekraczał możliwości samofinansującej się organizacji, która raczej była stowarzyszeniem wielkich indywidualności rozproszonych pod dwoma zaborami (rosyjskim i austriackim) i pragnących zgromadzić jak najwięcej źródeł do dziejów ojczyzny, niż sprawnie zarządzanym ciałem wykonawczym. Radą na słabe fundusze miała być prenumerata³³, która gwarantowała sprzedaż przynajmniej części nakładu. Chciano ją ogłosić po zgromadzeniu całego materiału ilustracyjnego, a więc po oszacowaniu kosztów. Wiadomość ta zawarta jest

²⁸ Kontakt podpisano 28 kwietnia 1828 r., w maju Minter przebywał w Berlinie i Dreźnie. Mapa wykonana na polecenie Komisji Rządowej Wojny, ukończona ostatecznie w 1843 r., okazała się dziełem pod względem sztuki miedziorytniczej znakomitym, jednym z najlepszych wydanych przez polską kartografię wojskową. Zakład Mintera posiadając stosowne maszyny i wyspecjalizowanych rytowników sprowadzonych właśnie celem wykonania mapy oraz mając przerwy w pracy w latach 1829–1831, był w stanie wykonać to zadanie (Olszewicz 1921, s. 131–140, 171–172; Dubrowska, Sołtan 1987, s. 10, 13). *Nb.*, autorka ma wątpliwości, czy w ogóle jakiegokolwiek rycin, poza trzema Schmidta, zostały wykonane w Warszawie kosztem TPN. Nawet medal smoleński wykazuje cechy stylistyczne i warsztatowe zbliżone z pozostałymi wizerunkami medali wykonanymi „kosztem i staraniem” H. Lubomirskiego.

²⁹ Chodzi o Stanisława Kostkę Potockiego (1755–1821), prezesa senatu Królestwa Polskiego.

³⁰ Ignacy Krasicki (1767–1844), numizmatyk galicyjski, właściciel cennego zbioru monet i medali (Olszański 1970, s. 150; Strzałkowski 1991, s. 76).

³¹ Franciszek Potocki, kolekcjoner monet i medali. To jemu swoją kolekcję sprzedał Niemcewicz. Zbiór Potockiego, sprzedany w 1857 r. Aleksandrowi i Augustowi Potockim, liczył 7365 sztuk bez dubletów (Strzałkowski 1991, s. 102).

³² Józef Gwalbert Pawlikowski (1793–1852), kolekcjoner przede wszystkim grafiki polskiej, posiadał ok. 3000 monet (Strzałkowski 1991, s. 98).

³³ O zamierzonej prenumeracie jest też wzmianka w *Rozprawie o medalach* Niemcewicza: Niemcewicz 1845, s. XXXV.

w korespondencji Niemcewicza z Lubomirskim. O prenumeracie Niemcewicz wspomina dwukrotnie, w listach z 12 listopada 1826³⁴ i 14 grudnia 1829 r.³⁵. W tym ostatnim Niemcewicz pragnie, aby książkę dodatkowo podjął się prowadzenia prenumeraty w Galicji. Zapewne jego pozycja i autorytet wpłynęłyby korzystnie na zgłaszanie się chętnych do kupna; „...tekst będzie po polsku i francusku, by i cudzoziemcy poznali przeszłość naszą”³⁶ — dodawał Niemcewicz.

Do 1830 r. TPN zajęte było przedsięwzięciem związanym z powstaniem pomnika Mikołaja Kopernika. Odślonięcie monumentu miało miejsce 11 maja 1830 r., ale jeszcze 13 lipca pisał prezes Niemcewicz: „Skończywszy zatrudnienia nasze koło posągu Kopernika, pilnie zajmujemy się wydaniem dzieła Albertrandiego o medalach”³⁷.

Drugim wątkiem, wymagającym szerszego omówienia, jest postać wydawcy planowanego dzieła, którym miał być Józef Węcki³⁸ — warszawski drukarz, księgarz i nakładca. Pochodził z Prus i ok. 1807 r. przybył z Wielkopolski do Wilna, gdzie wspólnie z Józefem Zawadzkim, swoim krewnym, zarządził Drukarnią Uniwersytecką. Reprezentując interesy Zawadzkiego założył w 1810 r. księgarnię w Warszawie. Ok. 1816 r. obrotny księgarz, który co kilka lat ogłaszał własne katalogi, musiał się częściowo usamodzielnic, skoro prowadzona wcześniej firma „Zawadzki i Kompania” zmieniła nazwę na „Zawadzki i Węcki”. Od 1816 r. umieszczał też na wydawanych przez siebie drukach tytuł: „Zawadzki i Węcki. Uprzywilejowani Drukarze i Księgarze Dworu Królestwa Polskiego”. W tym samym 1816 r. Towarzystwo Przyjaciół Nauk postanowiło powierzyć Węckiemu druk dzieła numizmatycznego³⁹. Z Feliksem Bentkowskim Węcki współpracował już wcześniej, w 1814 r. wydał jego dwutomową *Historię literatury polskiej*⁴⁰. Za Zawadzkim⁴¹ Węcki wprowadził honoraria autorskie. Jako pierwszy honorarium takie otrzymał właśnie Bentkowski, który pobierał 5000 zł rocznie za redakcję „Pamiętnika Warszawskiego”, ukazującego się nakładem firmy „Zawadzki i Węcki”. Historyk i numizmatyk współpracował też z Węckim w latach 1817–1818 w przygotowaniu do druku poematu Jana Pawła Woronicza *Sybilla*⁴². Spółka współpracowała też z drugim członkiem deputacji, Samuelem B. Lindem, któremu w 1816 r. wydała książkę *O Statucie Litewskim*⁴³. W 1819 r. w oficynie Węckiego ukazały się *Dzieje panowania Zygmunta III*⁴⁴ autorstwa Niemcewi-

³⁴ Sudolski 1967, s. 248.

³⁵ *Ibidem*, s. 251.

³⁶ Cyt. za: *Ibidem*, s. 251.

³⁷ List do Lubomirskiego, cyt. za: *Ibidem*, s. 252.

³⁸ Węglińska 1972.

³⁹ Sudolski 1967, s. 239.

⁴⁰ Bentkowski 1814.

⁴¹ Estreicher 1909, t. 1, s. 330.

⁴² Woronicz 1818.

⁴³ Linde 1816.

⁴⁴ Niemcewicz 1819b.

cza, ilustrowane litografią. Spółka „Zawadzki i Węcki” wydawała też liczne prace innych członków TPN. Dysponowała również bogatym zasobem typograficznym, który był konieczny przy tego rodzaju tekstach numizmatycznych. Nie dziwi więc, że właśnie tej firmie powierzono druk monumentalnej publikacji, której szata edytorska i ilustracyjna miała być zrealizowana na europejskim poziomie.

W świetle wszystkiego, co napisano powyżej, zrozumiałym staje się, dlaczego to Józef Węcki, z upoważnienia Bentkowskiego, zajmował się kolportażem kompletów wspomnianych wyżej pierwszych odcisków z blach z wizerunkami medali. Odciski te, wykonane w zakładzie Mintera, miały nakład ok. 30 egzemplarzy. Wiadomość o osobie Węckiego zaangażowanego w rozprowadzanie kompletów rycin między polskich kolekcjonerów pochodzi z listu Feliksa Bentkowskiego do Ambrożego Grabowskiego (1782–1868) z dnia 5 października 1833 r., zachowanego w odpisie⁴⁵ w albumie „Medale polskie” w Gabinetcie Rycin Biblioteki Jagiellońskiej⁴⁶. Bentkowski pisze „Posyłam Panu exemplarz odcisków numizmat[ów] przez P. Węckiego, ale musisz sobie sam rozłożyć podług porządku numerów ołówkiem na rogu każdej kartki wypisanych. Numera te ściągają się do mojego Spisu medalów drukiem ogłoszonego⁴⁷. (...) [w zamian] upraszam Pana o (...) przyjęcie w Komis 5 exemplarzów odcisków medalowych, za które życzyłbym otrzymać po 2 dukaty⁴⁸ (czyli w ogóle 10 dukatów) lubo tutaj sprzedały się exemplarze po 50 złp. Pozostaną one osobliwością, gdy wszystkiego tylko około 30 exemplarzów odbito etc.”

Ambroży Grabowski (Ryc. 4), krakowski księgarz i antykwariusz, zajmował się więc sprzedażą rycin medali w Galicji. Grabowski z Węckim byli w dobrych kontaktach. Spotykali się w Krakowie⁴⁹, a krakowski zbieracz w imieniu warszawskiego wydawcy podejmował się nawet pośrednictwa w delikatnych sprawach⁵⁰. Osoba Józefa Węckiego, odpowiedzialnego za wydanie dzieła, była gwarantem, że oferowane grafiki pochodzą z wiarygodnego źródła i z pierwszej ręki.

⁴⁵ Odpis wykonał Józef Muczowski, dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, w dniu 30 stycznia 1840 r. Kopia tego odpisu wykonana przez Antoniego Ryszarda znajduje się w „Albumie Rycin Medali Polskich” w Gabinetcie Grafiki i Rysunku Muzeum Narodowego w Krakowie, nr inw. MNK-III-ryc.32037– MNK-III-ryc.32489.

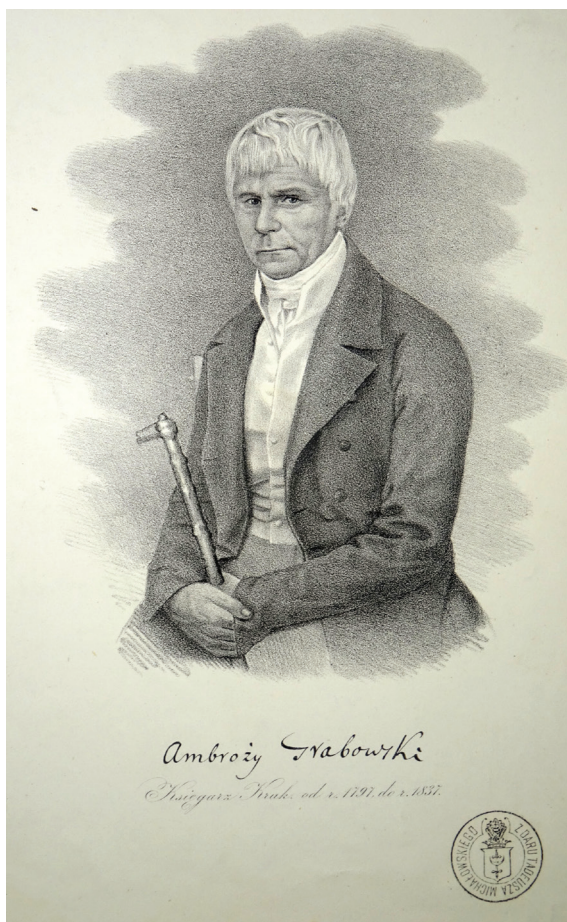
⁴⁶ Sygn. nr BJ Albumy 1110 III, ze zbioru Ambrożego Grabowskiego.

⁴⁷ Bentkowski 1830.

⁴⁸ W rękopisie monetę tę oznaczono symbolem „#”, który zwyczajowo stosowano na oznaczenie dukata.

⁴⁹ Estreicher 1909, t. 1, s. 330.

⁵⁰ Pośredniczył np. w ofiarowaniu poematu *Sybilla* autorowi, Janowi Pawłowi Woroniczowi. Wydanie było opracowane bez porozumienia z biskupem, który był niezadowolony z książki, Grabowski nie ujawnił mu więc nazwiska wydawcy (Estreicher 1909, t. 2, s. 151).

Ryc. 4. Autor nieznan, *Ambroży Grabowski*, ok. połowy XIX w., litografia kredką.
Muzeum Narodowe w Krakowie

Reasumując, można pokusić się o stwierdzenie, że tworzone w oparciu o ryciny medali polskich albumy kolekcjonerskie, z których obecność czterech udało się potwierdzić w polskich zbiorach publicznych⁵¹, były — w pewnym stopniu i przy założeniu całej ich ułomności — realizacją planu Towarzystwa Królewskiego Przyjaciół Nauk wydrukowania „dzieła godnego wspomnień głośnego niegdyś po świecie narodu”.

⁵¹ Poza dwoma wspomnianymi wyżej, jeszcze jeden znajduje się w Bibliotece Jagiellońskiej, sygn. nr BJ Albumy 605 IV, dar K. Wodzickiego, a drugi w Bibliotece Naukowej PAU i PAN w Krakowie sygn. nr 1099, pochodzenie nieznanne.

BIBLIOGRAFIA

Bentkowski F.

1814 *Historia literatury polskiej, wystawiona w spisie dzieł drukiem ogłoszonych przez...*, t. 1–2, Warszawa–Wilno 1814.

1830 *Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych w Gabinecie Król[ewskiego] Alex[androwskiego] Uniwersytetu w Warszawie znajdujących się, tudzież ze zbiorów i pism rozmaitych lub podań zebrany i porządkiem lat ułożony przez Felixa Bentkowskiego*, Warszawa 1830 [on-line]: <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/publication/10537> — dostęp 29.12.2016.

Dubrowska M., Sołtan A.

1987 *Rzemiosło artystyczne Minterów 1828–1881*, Warszawa 1987.

Estreicher S., wyd.

1909 *Wspomnienia Ambrożego Grabowskiego*, t. 1–2, [w:] *Biblioteka Krakowska*, nr 40–41, 1909, Kraków.

Grochala A.

2015 „*Śpiewy historyczne*” Juliana Ursyna Niemcewicza i ich rola w kształtowaniu wizji dziejów narodowych Polaków, [w:] *O miejsce książki w historii sztuki*, (red. A. Groniek), Kraków 2015, s. 257–276.

Knot A.

1948 *Dzieje śpiewów historycznych J. U. Niemcewicza*, Wrocław 1948.

Kraushar A.

1904 *Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk 1800–1832*, t. 5, Kraków–Warszawa 1904.

1906 *Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk 1800–1832*, t. 8, Kraków–Warszawa 1906.

Kulecka A., Osiecka M., Zamoyska D.

2000 „...którzy nauki, cnotę, Ojczyznę kochają”. Znani i nieznanie członkowie Towarzystwa Królewskiego Warszawskiego Przyjaciół Nauk. Warszawa 2000.

Linde S.B.

1816 *O statucie litewskim, ruskim językiem i drukiem wydanym wiadomość*, z dwiema rycinami, Warszawa 1816.

Naruszewicz A.

1825 *Historia narodu polskiego*, t. 1, cz. 2, Warszawa 1825.

Niemcewicz J. U.

1816 *Śpiewy historyczne*, Warszawa 1816.

1818 *Śpiewy historyczne*, Warszawa 1818.

1819a *Śpiewy historyczne*, Warszawa 1819.

1819b *Dzieje panowania Zygmunta III, Króla Polskiego*, t. 1–3, Warszawa 1819.

1845 *Rozprawa o medalach*, [w:] E. Raczyński, *Gabinet Medalów Polskich oraz tych, które się dziejów Polski tyczą*, t. 1, Berlin 1845, s. XIX–XXXV.

Olszański K.

1970 *Krasicki Ignacy*, [w:] PSB, t. 15, 1970, s. 150–151.

Olszewicz B.

1921 *Polska kartografia wojskowa*, Warszawa 1921.

Podniesińska K.

2016a *Trzy komplety „Rycin medali polskich” odbitych z blach Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie przechowywane w zbiorach graficznych Muzeum Narodowego w Krakowie*, WN, LX, 2016, z. 1–2, s. 63–88.

2016b *Pięć albumów z rycinami medali polskich do dzieła „Historia polska medalami zaświadczone i objaśniona” biskupa Jana Chrzyciciela Albertrandiego*, Res Gestae. Czasopismo historyczne, 2016, nr 3, s. 69–95.

Ryszard A.

1881–1891 „Album Numizmatyków Polskich oraz krótki przegląd ich prac i zbiorów Numizmatycznych przez Antoniego Ryszarda w Krakowie r. 1881–91”, t. 1–3, Lwowska Narodowa Biblioteka im. W. Stefanyka NAN Ukrainy, Oddział Rękopisów, Zespół (fond) 5, Rękopisy Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, Rkps 4473–4478.

Rzepa Z.

1972 *Adama Naruszewicza pierwsze polskie mapy historyczne*, Studia i materiały do dziejów nauki polskiej, 1972, Seria C, z. 16, s. 3–24.

Sołtan A.

1994 *Rękodzielnia wyrobów spiżowych PP. Norblina i Gregoara” a początki brązownictwa artystycznego w Warszawie*, Rocznik Warszawski, 24, 1994, s. 225–253.

Stahr M.

2014 „Gabinet medalów polskich” Edwarda Raczyńskiego, WN, LVIII, 2014, z. 1–2, s. 55–72.

Stronczyński K.

1847 *Pieniądze Piastów od czasów najdawniejszych do roku 1300*, Warszawa 1847.

Strzałkowski J.

1991 *Zbiory polskich monet i medali*, Łódź 1991.

Sudolski Z.

1967 *Dziesięć listów Juliana Ursyna Niemcewicza*, [w:] *Archiwum Literackie*, t. 11, 1967, *Miscellanea z lat 1800–1850*, cz. 2, s. 237–255.

Węglińska I.

1972 *Węcki Józef*, [w:] *Słownik Pracowników Książki Polskiej*, Warszawa 1972, s. 946–947.

Witkowski M.

1979 *W kręgu Śpiewów historycznych Niemcewicza*, Poznań 1979.

Wójcik Z.

2002 *Nieznane staszyciana ze zbioru Biblioteki Ukraińskiej Narodowej Akademii Nauk we Lwowie*, Zeszyty Staszycowskie, 2002, z. 3, s. 7–28.

Woronicz J.P.

1818 *Sybilla, poema historyczne w czterech pieśniach*, Warszawa 1818.

“...MAY THIS WORK BE WORTHY OF THE MEMORY OF A NATION
ONCE SO FAMOUS IN THE WORLD”
— A FEW MORE WORDS ABOUT JOHN BAPTIST ALBERTRANDI’S
“HISTORY OF POLAND RECORDED AND EXPOUNDED WITH MEDALS”

(Summary)

In 2016, the 60th yearbook of *Wiadomości Numizmatyczne* and the *Res gestae*⁵² magazine published two articles devoted to the albums of “Engravings of Polish medals”. The illustrations were once supposed to adorn J.B. Albertrandi’s “History of Poland recorded and expounded with medals”. The articles discussed the history of the uncompleted publication, the people involved in the undertaking, the preparation of print matrices and, finally, the transportation of the completed plates to Russia, after the property of the Warsaw Society of Friends of Learning had been robbed by the Russians. This text complements the two articles by providing additional information.

The article discusses the involvement of Jan Ursyn Niemcewicz, the then chairman of the Society, in the collection of the illustrative material for the “History of Poland...” and his correspondence with Prince Henryk Lubomirski, who in 1817 decided to “have the medals engraved at his own expense”. In 1821 it was agreed that given the size of the undertaking (over 400 medals were supposed to be illustrated) Lubomirski would produce only the plates (chalcographic matrices) of the medals in his possession, the remaining ones were to be engraved by the Society. However, over the subsequent years the work did not progress. Krzysztof August Schmidt, the engraver chosen by the Society and a seal engraver by profession turned out to be unconscientious. He made the engravings of just two medals, and his cooperation with the Society on Albertrandi’s work stopped, perhaps due to financial reasons. Lubomirski’s initial enthusiasm also faded. The letters from 1826–1829 express Niemcewicz’s anxiety about the interruption in receiving the plates from the prince. The delay may have been caused not only by family and business matters the prince used as the excuse, but it may have had something to do with his arrangements with J. M. Ossoliński, which concerned the establishment of the National Ossoliński Institute and the role of hereditary curator that Lubimirski as the entailer of Przeworsk was to assume. In fact, the entail was supposed to financially secure the Ossolineum.

The publication of this modern, monumental and costly work devoted to Polish numismatics by the self-financing Society depended on a subscription, which could only be announced once the whole illustrative material had been collected and the cost it

⁵² See footnote 5

entailed — determined. Relevant information could be found in two Niemcewicz's letters to Lubomirski, dated November 1826 and December 1829, which confirm the Chairman of the Society's wish that the prince would personally take on the task of organising the subscription in Galicia. Another factor that delayed the publication was the erection of the Nicolaus Copernicus monument the Society was busy with until May 1830. "Having accomplished our work on the Copernicus monument we will swiftly occupy ourselves with the issuance of Albertrandi's book on medals" the Chairman wrote to the prince in July 1830. Further work was thwarted by the outbreak of the November Uprising.

The text discusses also Józef Węcki — the intended publisher of the "History..." Experienced in his profession and specialising in scientific works, he cooperated with the Vilnius bookseller Józef Zawadzki. From 1816 his printed materials were endorsed with the heading: "Zawadzki and Węcki. Privileged Printers and Booksellers of the Court of the Kingdom of Poland". In 1814 he published a two-volume "History of Polish Literature" by Feliks Bentkowski, who was appointed with the task of writing descriptions for medals unknown to Albertrandi. Węcki cooperated with Niemcewicz on "The History of the Rule of Sigismund III" and published numerous works by other members of the Society. His Company had a wide range of typographic resources, which is crucial in the case of numismatic texts. Authorised by Bentkowski, Józef Węcki distributed complete sets of albums of "Engravings of Polish Medals", printed in Minter's works in Warsaw — probably already during the November Uprising — in around 30 copies. We learn about the fact from Bentkowski's letter to Ambroży Grabowski — a Cracow bookseller. The letter, dated October 1833 and preserved as a copy made by Józef Muczkowski in 1840, can be found in a volume of "Polish Medals" in the Engravings Cabinet of the Jagiellonian Library. In Warsaw the set cost 50 Polish zlotys, in Cracow, at Grabowski's bookshop it may have cost ten ducats. Until now, the author has managed to confirm the existence of four complete sets of the albums in Polish public collections.

Adres autorki / The author's address:

Katarzyna Podniesińska

Kustosz Gabinetu Rycin i Rysunków Muzeum Narodowego w Krakowie

podniesinska@gmail.com